

УДК 811.111'42'37

ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЯК БАЗОВЕ ПОНЯТТЯ СУЧАСНОЇ ТЕОРІЇ ПЕРЕКЛАДУ

**Нідзельська Юлія Михайлівна,
Рокоман Софія Станіславівна**

к.філол.н., доцент, студент
Житомирський державний університет імені Івана Франка
м. Житомир, Україна

Анотація: представлене дослідження присвячене загальним характеристикам перекладацьких трансформацій, їх різновидам. Пильну увагу приділено лексичним та граматичним трансформаціям, вказано на важливість досягнення еквівалентності та адекватності у процесі перекладу. Різні перекладацькі трансформації часто функціонують у поєднанні з іншими їх різновидами. У системі англійської мови існують безеквівалентні з точки зору їх перекладу українською мовою граматичні явища.

Ключові слова: перекладацькі трансформації, адекватність, еквівалентність.

Перш за все, варто зазначити, що перекладацькі трансформації, як це підкреслено К. Прищенко є суттю процесу перекладу. *Метою нашої розвідки є розглянути основні характеристики перекладацьких трансформацій. Відтак, одним з найважливіших засобів адекватного відтворення оригінальних художніх текстів вважають комплексні перекладацькі трансформації. Це особливо стосується тих випадків, коли відсутній прямий відповідник того чи іншого слова, словосполучення або ж речення. Нерідко підкреслюють, що коли видається неможливим перекласти за допомогою методу підстановок, тоді використання комплексних ПТ є єдиним можливим засобом процесу перекладу. Варто зазначити, що стилістичні прийоми у системах різних мов мають одну основу, але їх функціонування в мовленні відрізняється. Одні й ті самі прийоми*

мають різний ступінь вживаності, виконують різні функції і відіграють важливу роль у стилістичній системі кожної мови, цим можна пояснити використання трансформацій [1]. Поняттю трансформацій приділяли увагу багато вчених, зокрема А. Мамрак, В. Карабан, Л. Черноватий, А. Красуля, В. Лобода та ін. Метою застосування низки перекладацьких трансформацій є досягнення адекватності та еквівалентності. Згідно з визначенням О. Селіванової, трансформація є основою більшості прийомів перекладу. Вона полягає в зміні формальних (лексичні або граматичні трансформації) або ж семантичних (семантичні трансформації) компонентів вихідного тексту при збереженні інформації, яка є призначеною для передачі [Цит за 2, с. 127]. Крім того, трансформації у теорії перекладу зумовлені також об'єктивними відмінностями між мовними та культурними одиницями, і суб'єктивними чинниками, наприклад, індивідуальним баченням перекладача. Вони є одним із ефективних шляхів усунення інтерференції мови оригіналу у процесі перекладу [3, с. 9].

Лексичні та граматичні трансформації є невід'ємними складниками перекладу, у процесі якого перекладач намагається досягнути стовідсоткової еквівалентності за найменших втрат. Всі трансформації використовуються задля відтворення оригінального тексту за допомогою можливих ресурсів у мові перекладу. Спостерігають або уникнення неперекладних елементів або їх транспортування. Варто пам'ятати, що використання тієї чи іншої трансформації залежить суто від перекладача [4, с. 304].

Комплексні перекладацькі трансформації складаються в систему, вони завжди виконують функцію адаптуючого характеру. Крім того, їх використовують в різних комбінаціях, іноді водночас. Особливо тоді, коли здійснюють переклад художніх текстів. У процесі перекладу оригінального тексту вони виконують функцію перевираження вихідного тексту за допомогою перекладацьких засобів та адаптації, а також підведення такого тексту під еквівалентний рівень перекладу [1]. Під час перекладу оригінального тексту трансформації є ефективними інструментами для перевираження вихідного тексту перекладацькими засобами та адаптацію, а також підведення такого

тексту під еквівалентний рівень перекладу [1].

Як це відомо у теорії перекладу, головною метою процесу перекладу є досягнення адекватності. Таким чином, головне завдання перекладача полягає в ефективному і коректному використанні перекладацьких трансформацій з метою того, щоб текст перекладу якомога точніше передавав всю інформацію, що міститься в оригіналі. Водночас важливим є дотримання відповідних норм мови перекладу. Саме такі перетворення, за допомогою яких здійснюється перехід від одиниць мови оригіналу до одиниць мови перекладу, і вважають перекладацькими трансформаціями. Відомою є думка, що перекладацькі трансформації є своєрідним різновидом міжмовного перефразування.

А. Мамрак, у свою чергу, відходить від рівневого підходу до перекладацьких трансформацій та поділяє їх на чотири типи: перестановка; заміна; додавання; опущення [5]. Перестановкою вважають такий різновид перекладацької трансформації, який полягає в зміні порядку прямування мовних елементів у тексті перекладу порівняно з оригінальним текстом [5, с. 107]. До того ж, до елементів перестановки включають слова, словосполучення, частини складного речення, речення в тексті. Синтаксичні перестановки охоплюють: інверсійний порядок речення, викликаний перестановкою підмета; прямий порядок речення з фінальною постпозитивною обставиною; вживання означення перед/після присудка; перестановка самостійних речень, яка обумовлена термінальним планом вихідної мови. Заміну варто розуміти як такий метод спостереження за мовними фактами, який є підстановкою різних мовних одиниць в однаковому оточенні задля з'ясування їх співвідношення [5, с. 108].

Таким чином *додаванням* А. Мамрак вважає «лексичні збільшення, обумовлені формальною невиразністю семантичних компонентів словосполучення у вихідній мові» [5, с. 112]. Опущення розуміє як відсутність якого-небудь із членів речення, що сприймається як нульове його вираження. Опущення в теорії перекладу є еліпсисом семантично-надлишкових слів. Його часто використовують задля усунення надмірності; уникнення явищ, які не є

властивими для мови перекладу; уникнення стилістичного навантаження; можливості здійснення компресії тексту; прагнення до максимальної конкретності [5]. Основною вимогою до будь-якого різновиду перекладу є максимальний ступінь його еквівалентності оригіналу як у семантико-структурному аспекті, так і в його потенційному впливові на адресата. Однак для досягнення високого рівня еквівалентності перекладач нерідко стикається з складнощами, які вимагають коректного застосування певних трансформацій [6, с. 72].

Як відомо, в межах зарубіжних наукових досліджень такий термін як «translation transformation» не використовують [6, с. 73]. До того ж, нашу увагу привернула думка В. Лободи щодо того, що переклад містить творчість. Із цим цікавим поглядом варто погодитися, адже перекладач оперує різними трансформаціями при перекладі, поєднує їх для уникнення міжкультурних непорозумінь [6, с. 74]. Трансформації є взаємопов'язаними, можуть застосовуватися одночасно, (наприклад, перестановка супроводжується заміною, граматична трансформація звичайно супроводжується лексичною) [2, с.130]. До того ж, як відомо, у теорії та практиці перекладу існують відомі шість лексичних трансформацій (конкретизація, генералізація, додавання, вилучення, заміна, перестановка), також чотири граматичні (заміна, перестановки, додавання, опущення).

Н. Яцків робить висновки, що абсолютно еквівалентного перекладу взагалі існувати не може, тому що різні мови мають великі лексико-семантичні та граматичні розбіжності, якими зумовлені трансформації. Водночас відомо, що абсолютних еквівалентів слів у різних мовах практично не буває. Кожне окреме слово наділене деякими семантичними відтінками, вони є зумовленими культурними особливостями [2, с. 130]. Експресивність мовних засобів, алюзії або натяки не завжди видається можливим передати тими ж словами в мові перекладу.

Переклад лексичних елементів, як правило, передбачає не тільки пошук словникових відповідників, а також і вміння підібрати контекстуальні

відповідники. І важливим способом вибору якого є саме *конкретизація значення*. І. Корунець має на увазі лексичну трансформацію. В результаті якої слово ширшої семантики в оригіналі замінюється словом вузької семантики [7]. З іншого боку, якщо говорять про різновиди *граматичної інтерференції* мови оригіналу у перекладі, то, як правило, виокремлюють: 1) негативна інтерференція (внаслідок якої порушуються граматичні норми цільової мови); 2) звужувальна інтерференція (внаслідок якої не порушуються граматичні норми мови перекладу, проте яка збіднює цільову мову через невикористання у перекладі тих словоформ, словосполучень, синтаксичних конструкцій, яких немає у системі вихідної мови) [3, с. 10].

Згідно з думкою А. Мамрак, символічно виражені морфо-синтаксичні відповідності між подібними реченнями та фразами називаються *перекладацькими трансформаціями* [5, с. 107]. У роботі А. Красулі представлено таку дефініцію: перекладацька трансформація є прийомом логічного мислення, який ґрунтується на рівнозначному смислового перетворенні вихідної мовної конструкції за умови відмінності від словникової форми, але при збереженні її функціонального впливу [4, с. 301].

Дуже важливо, що крім лексичних особливостей перекладу художнього тексту, важливо також приділяти увагу і граматичним конструкціям у перекладі. Серед граматичних складнощів перекладу художнього тексту виділяють функціонування лексично-значущих артиклів, граматичної та суб'єктивної модальності, а також видо-часових форм дієслова. Також серед основних труднощів виокремлюють належність англійської мови до аналітичних мов, а українська відноситься синтетичних. Адже це зумовлює такі лакунізовані граматичні форми як аломорфні категорії означеності / неозначеності (артикль), розмитість категорії роду, відмінків [8, с. 57].

Зазначимо, що українська і англійська мови мають розбіжності на певних рівнях мови. Існує необхідність їх подолання. Такі граматичні особливості: категорії ступенів порівняння прикметників або числа іменників з можливістю відтворювати їх множину та одину за подібними принципами

продемонстровані в цих мовах [4, с. 301]. У широкому смислі термін трансформація звичайно означає перетворення формальних компонентів одиниці вихідного тексту при збереженні інформації [1], яка є закладеною у повідомленні, котре призначене кінцевому адресату, котра в семантичному плані називається інваріантом

Необхідно ще раз підкреслити, що різні трансформації відбуваються водночас. Наприклад, перестановка супроводжується заміною, граматична трансформація супроводжується лексичною. Переклад є складним завданням через комплексний характер перекладацьких операцій, однак вмiле їх використання роблять його адекватним.

Важливо враховувати, що в англійській мові існують безеквівалентні з точки зору їх перекладу українською мовою граматичні явища. І. Підгайська, у свою чергу, до таких явищ у першу чергу відносить артикль, модальні дієслова, видо-часову систему дієслова, неособові форми дієслів, умовний спосіб, пасивний стан, атрибутивні групи та інші конструкції [9, с. 92]. Саме ці складники мовної системи створюють труднощі при процесах перекладу у різних сферах життєдіяльності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Пріщенко К. В. Роль перекладацьких трансформацій у процесі перекладу художнього тексту ЖУРНАЛ НАУКОВИЙ ОГЛЯД № 8(71), 2020 URL: <https://naukajournal.org/index.php/naukajournal/article/view/2157> (Дата перегляду: 10.02.2023).

2. Яцків Н.Я., Цюпа Л. В. Перекладацькі трансформації авторських афоризмів Давида Фонкіноса в романі «Наші розставання». Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Том 29 (68) № 4 2018. С. 126-131.

3. Карабан В., Борисова О., Колодій Б., Кузьміна К. Попередження інтерференції мови оригіналу в перекладі (вибрані граматичні та лексичні проблеми перекладу з української мови на англійську) : навчальний посібник /

В. Карабан, О. Борисова, Б. Колодій, К. Кузьміна. – Вінниця : Нова книга, 2003. 208 с.

4. Красуля А. В. Миклащук В. П. Лексичні та граматичні трансформації у процесі перекладу творів з англійської мови українською (на матеріалі трилогії Сюзанни Коллінз “Голодні ігри”. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/81158> (Дата перегляду: 10.02.2023).

5. Мамрак А.В. Вступ до теорії перекладу. К. : Центр учбової літератури, 2009. 467 с.

6. Лобода В. А. Перекладацькі трансформації: дефінітивний характер та проблема класифікації Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. 2019 № 43 том 4 С. 72-74.

7. Корунець І. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад): підручник. К.: Нова Книга, 2000. 448 с.

8. Красуля А.В., Кримова А.В. Елімінування лінгво- та соціокультурної лакуарності в аудіовізуальному перекладі (на матеріалі британських серіалів). Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія. 2019, № 42, том 3. С. 55–58.

9. Подгайская И.М. Лексические и грамматические проблемы перевода: учебное пособие / Авт.-сост.: И.М. Подгайская. Донецк: ДонНУ, 2019. 149 с.